

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI – ZAMOŚĆ

BIBLIOTEKI KOŚCIELNE W NAJNOWSZYCH WYPOWIEDZIACH PAPIESKIEJ KOMISJI DS. KOŚCIELNYCH DÓBR KULTURY

Przedmiotem niniejszego omówienia są treści dotyczące bibliotek kościelnych, zawarte w niepublikowanych jeszcze enuncjacjach Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury: 1) Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, czerwiec 2002¹ i 2) Do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, list z 16 grudnia 2002². Są one przypomnieniem tego, co już wcześniej powiedziano szeroko na ten temat w licznych dokumentach tejże Komisji³. Warto jednak te dwie nowe enuncjacje zauważyć także dlatego, iż orientują one ogólnie w misji i zadaniach Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury.

1. Prezentacja Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, czerwiec 2002

A. Natura, kompetencje i zadania Komisji

We wstępie do Prezentacji (s. 1-6) abp Francesco Marchisano, przewodniczący Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury (1988-2003)⁴ przypomina, że tę dykasterię Kurii Rzymskiej powołał papież Jan Paweł II, konstytucją apo-

---

¹ Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa (PCBC), *Presentatione della Pontificia Commissione*, Giugno 2002, ss. 52 (tłum. ks. Franciszek Nieckarz). Wcześniejsze Prezentacje oraz inne dokumenty tejże Komisji zawiera *Enchiridion dei Beni Culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa* (dalej cyt. *Enchiridion*), Edizioni Dehoniane, Bologna 2002 p. 682 (+ indeksy).

² PCBC, Agli Em. Presidenti della Conferenze Episcopali, Prot. nr 29/02/113, Città del Vaticano, 16 dicembre 2002 p. 8 (tłum. ks. Fr. Nieckarz).

³ Zob. *Enchiridion*, passim.

⁴ Dnia 13 X 2003 papież Jan Paweł II przyjął rezygnację abpa Francesca Marchisano (21 X

stolską Pastor Bonus, (26 VI 1988). Pierwotnie nosiła ona nazwę: Papieska Komisja do Zachowywania Artystycznego i Historycznego Dziedzictwa Kościoła, a po ukazaniu się konstytucji apostolskiej *Inde a Pontificatus Nostri initio* (25 III 1993), zyskała pełną autonomię i przyjęła nazwę dzisiejszą. Celem tej Komisji jest troska o sztukę, archiwa i biblioteki kościelne oraz o całe kościelne dziedzictwo historyczno-kulturowe w aspekcie ich przydatności do nowej ewangelizacji.

Komisja wydała liczne dokumenty na temat kościelnych dóbr kultury, a wśród nich okólnik o funkcjonowaniu bibliotek kościelnych (1994)⁵, adresowany do biskupów świata, który podaje racje historyczne, teologiczne i kulturowe, uzasadniające troskę o nie, a także list okólny o konieczności inwentaryzacji i katalogowania kościelnych dóbr kultury (1999)⁶. Warto w tym miejscu dodać, że problematyka ta była omawiana na Międzynarodowym Kongresie poświęconym prasie katolickiej w Graz w Austrii, 13-14 września 1995 r., kiedy to pojawiła się propozycja utworzenia Międzynarodowego Stowarzyszenia Bibliotek Kościelnych.

W drugiej, obszernej części prezentowanego dokumentu sekretarz Komisji, prof. Carlo Chenis SDB, omawia szczegółowo jej naturę, kompetencje, organizację i działalność, także w zakresie jej troski o biblioteki kościelne (s. 7-52). Na wstępie autor przypomina, że Kościół, który przejął i instytucjonalnie chronił przez wieki dorobek mądrości i sztuki różnych narodów, zawsze udowodniał, że jest on wybitnym mecenasem wspierającym liczne formy sztuki, w celu ubogacania kultu Bożego i wspierania kultury o inspiracji chrześcijańskiej. Dalej wyjaśnia pojęcie <dóbr kultury> w rozumieniu Kościoła i stwierdza, że zawiera ono w sobie całe dziedzictwo historyczno-artystyczne, które pozostaje w służbie misji Kościoła. Zalicza doń: rzeźbę, architekturę, mozaikę i muzykę, księgozbiory przechowywane w bibliotekach kościelnych i dokumenty historyczne zachowane w archiwach wspólnot kościelnych oraz utwory literackie, teatralne, kinematograficzne, oddane na służbę Kościoła. Dobra kultury Kościół wykorzystuje do promocji autentycznego humanizmu, kształtowanego na nauce Chrystusa, a po-

t.r. kreowany kardynałem) z obowiązków przewodniczącego Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury i mianował jego następcą ks. prał. Maura Piacenze, którego podniósł go do godności biskupa tyt. Vittoriana, „L'Osservatore Romano”, 1 (2004) s. 62; 2 (2004) s. 60.

⁵ PCBC, Lettera circolare *Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa (Ai vescovi diocesani)*, 10 III 1994, *Enchiridion*, p. 203- 233; Komisja wydała też inne cenne dokumenty, m.in. poświęcone archiwom i muzeom kościelnym: Lettera circolare *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, 2 II 1997, *Enchiridion*, p. 312- 340; Lettera circolare *La funzione pastorale dei musei ecclesiastici*, 29 VI 2001, *Enchiridion*, p. 464- 526 (zob. *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych. List okólny*, „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego”, 4 (2000-2001) s. 5-76 (tłum. ks. Fr. Nieckarz); M. L e s z c z y ń s k i, *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych. Omówienie dokumentu Stolicy Apostolskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 79 (2003) s. 147-150.

⁶ PCBC, Lettera circolare *Necessità e urgenza dell'inventariazione e della catalogazione dei beni culturali della Chiesa*, 8 XII 1999, *Enchiridion*, p. 400- 437; zob. omówienie: ks. Franciszek Greniuk, *Dziedzictwo dóbr kulturowych w oczach Kościoła*, „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego”, 3 (1999-2000) s. 4-13).

przez różne ich formy, takie jak: kościoły, pomniki, muzea, archiwa i biblioteki, itp., uwidacznia się jego ewangelizacyjna misja.

Za troskę o sztukę kościelną i kościelne dobra kultury, w tym zbiory biblioteczne, muzealne i archiwalne są odpowiedzialne konkretne instytucje kościelne, takie jak: rzymskie Kongregacje Wychowania Katolickiego i Kultu Bożego, Papieska Rada ds. Kultury, Konferencje Episkopatów, biskupi diecezjalni oraz różne osoby do tego powołane, m. in. bibliotekarze i archiwiści. Działania w tym zakresie w Kościele powszechnym koordynuje Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury.

B. Troska o dziedzictwo historyczno-artystyczne, w tym zbiory biblioteczne

W omawianym dokumencie znajdujemy rodzaj definicji biblioteki kościelnej oraz pewne konkretne wskazania dotyczące jej funkcji i działalności: „Biblioteki kościelne nie są jedynie świątyniami czystej wiedzy, ale są uprzywilejowanym miejscem prawdziwej mądrości, która poprzez trud tych, którzy we fragmentach stworzenia szukali śladów Boga, opowiada historię człowieka, chwali Boga żyjącego. W konsekwencji nie można zredukować bibliotek do przechowalni książek, ponieważ są to instytucje kulturowe. Biblioteki wyrażają zainteresowanie Kościoła kulturą każdego narodu i dokumentują proces inkulturacji wiary; ukazują procesy formacji filozoficznej, teologicznej, katechetycznej, liturgicznej, pastoralnej, duchowości, prawnej; dają sens uniwersalności i jedności myśli o inspiracji chrześcijańskiej przedstawianej w różnych językach, oprócz greckiego i łacińskiego, mówią o magisterium Kościoła i o skarbcu tradycji kościelnej. Ten proces poznawania dziedzictwa rozpoczął się od powstania najwspanialszej «biblioteki», czyli Biblii”⁷.

Trzeba więc na nowo odkryć rolę bibliotek kościelnych w kontekście studiów życia kościelnej wspólnoty – podkreśla prof. Chenis. Przypomina, że Komisja Papieska pragnie nieść w tym zakresie swoją pomoc Kościołom lokalnym i odpowiednim instytucjom episkopatów. Sugeruje, aby biblioteki kościelne umiejscawiać w środowiskach kościelnych, zabezpieczać odpowiedni dla nich personel, umożliwiać korzystanie z technik informatycznych oraz prowadzić systematyczny zakup woluminów. Radzi też, aby konferencje episkopatów przygotowały specjalne Dyrektorium, którego celem byłoby dowartościowanie wobec wspólnot kościelnych i instytucji świeckich, kulturowej i pastoralnej roli bibliotek kościelnych.

Komisja zachęca instytucje biblioteczne do wzajemnej wymiany informacji, integracji systemów, do ożywiania kulturalnego terytorium oraz tworzenia, w razie potrzeby, stowarzyszeń, które mogłyby służyć bibliotekom pomocą, harmonizować ich działalność i formować pracowników bibliotecznych. Zaleca integrację

⁷ PCBC, *Presentatione*, s. 19.

między biblioteką centralną i peryferyjnymi w celu wymiany duplikatów, wypożyczania woluminów, przesyłania lokalnych wydawnictw, itd. Radzi też, aby biblioteki centralne przejmowały zbiory biblioteczne likwidowanych instytucji i osób zmarłych. Zabiega również o powoływanie nowych placówek muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych oraz czuwa nad prawidłowym gromadzeniem i przechowywaniem w nich dziedzictwa artystycznego i historycznego.

Wspólnota chrześcijańska, która żyje na terytorium konkretnego państwa nie może pominąć, w trosce o dobra kultury, w tym także o biblioteki, relacji na różnych poziomach z instytucjami świeckimi. Komisja jednak przypomina, że i w tej dziedzinie Kościół musi zabezpieczyć sobie autonomię w korzystaniu z tego, co służy jego misji, a równocześnie powinien respektować prawo państwowe, o ile nie jest ono sprzeczne z jego misją. Dlatego ważne są tu stałe kontakty odpowiednich instytucji kościelnych ze świeckimi oraz dialog ze stowarzyszeniami zajmującymi się ochroną dóbr kultury, w tym bibliotekami, a także z wolontariuszami. Taka wzajemna współpraca może służyć zabezpieczeniu i dowartościowaniu kościelnych dóbr kultury.

Papieska Komisja inicjuje i koordynuje działania związane z ratowaniem całego dziedzictwa historycznego, w tym także zbiorów gromadzonych w bibliotekach i archiwach kościelnych. W tym celu wspiera ona swymi konkretnymi radami i sugestiami konferencje episkopatów i ordynariuszy diecezjalnych w poszczególnych krajach poprzez: kontakty osobiste, przesyłanie okólników, wymianę informacji o pożytecznych inicjatywach, sympozja i konferencje, poznawanie poszczególnych pracowników diecezjalnych, itp. W tym zakresie Komisja pomaga też Instytutom Życia Konsekwowanego i Wspólnotom Życia Apostolskiego, świadoma ich roli w życiu duchowym, kulturowym i artystycznym Kościoła. Świadczy o tym m. in. list Do Przełożonych Generalnych Instytutów Życia Konsekwowanego i Wspólnot Życia Apostolskiego o kościelnych dobrach kultury (1994)⁸.

Bardzo ważne dla poznania przez Komisję stanu i sytuacji dóbr kultury w poszczególnych krajach, są informacje zawarte w relacjach składanych przez ordynariuszy diecezjalnych z okazji wizyt ad limina. W 1996 r. został doń dołączony specjalny Formularz, który w punkcie „XX” nosi tytuł: *Kościelne dobra historyczne i artystyczne*. Z każdej takiej relacji Kongregacja ds. Biskupów przesyła Komisji to, co należy do jej kompetencji.

C. Formacja osób duchownych i świeckich w zakresie ochrony dóbr kultury, w tym zasobów bibliotecznych

Papieska Komisja stara się popierać, w ramach wspólnot diecezjalnych, formację duchowieństwa, artystów i tych wszystkich osób, które interesują się dobrami kultury. Formacją tą powinni zostać objęci także kandydaci do kapłań-

⁸ PCBC, *I beni culturali degli istituti religiosi*, 10 IV 1994, Enchiridion, p. 220-233.

stwa i życia zakonnego, księży, architekci, rzemieślnicy, pracownicy sektora dóbr kultury, kierujący instytucjami, wykładowcy, przewodnicy turystyczni, itd. Szczególnie ważna w tym względzie jest formacja adeptów do kapłaństwa, gdyż oni będą pierwszymi strażnikami dziedzictwa historyczno-artystycznego, odpowiedzialnymi za wykorzystanie dóbr kultury w pracy duszpasterskiej. Oni też będą zamawiać nowe dzieła konieczne dla właściwego i godnego rozwoju misji Kościoła. W tym celu Komisja wysłała, 15 października 1992 r., do biskupów diecezjalnych całego Kościoła specjalny okólnik na temat formowania wrażliwości przyszłych kapłanów na dzieła sztuki⁹, a 3 lutego 1995 r., list do przewodniczących konferencji episkopatów w sprawie inicjatyw podejmowanych w zakresie formacji kandydatów do kapłaństwa w dziedzinie kościelnych dóbr kultury¹⁰.

W założeniach zawartych w tych dokumentach nie chodzi o wyspecjalizowany program, ile raczej o potrzebę przekazywania alumnom podstawowych wiadomości teoretycznych i kształtowania wrażliwości potrzebnej do ochrony, konserwacji i właściwej oceny dziedzictwa historyczno-artystycznego. Komisja nie domaga się tutaj wprowadzenia nowego przedmiotu do programu nauczania seminaryjnego, lecz o szersze niż dotąd, potraktowanie tych ważnych zagadnień w ramach wykładów z liturgiki, bibliotekarstwa, historii Kościoła, archiwistyki kościelnej i prawa kanonicznego. Chodzi o to, by całe dziedzictwo historyczno-artystyczne zawsze traktować jako bezcenne dobro kościelne oraz właściwie je wykorzystywać w misji Kościoła i dla dobra społeczności ludzkiej.

Komisja Papieska jest zainteresowana także działalnością akademicką, dotyczącą dóbr kultury w poszczególnych centrach studiów. Dlatego, w porozumieniu z Kongregacją ds. Wychowania Chrześcijańskiego, wysłała 11 marca 2002 r., do wszystkich odpowiedzialnych za uniwersytety katolickie, kwestionariusz w celu zebrania informacji na ten temat¹¹.

Swoją troską pragnie Papieska Komisja objąć wszystkie osoby odpowiedzialne za zarządzanie kościelnymi dobrami kultury oraz te, które pracują w bibliotekach, archiwach i muzeach kościelnych. Chodzi o to, aby wszyscy umieć szanować kościelne dobra kultury, chronić je i promować. Cenny wkład mogą wnieść właśnie m. in. instytucje akademickie, kościelne i świeckie.

⁹ PCBC, Lettera circolare *La formazione dei futuri presbiteri all'attenzione verso i beni culturali della Chiesa*, 15 X 1992, *Enchiridion*, p. 167-184.

¹⁰ PCBC, *Richiesta di informazioni sulle iniziative di formazione dei seminaristi all'attenzione verso i beni culturali della Chiesa*, 3 II 1995, *Enchiridion*, p. 275-277.

¹¹ PCBC, *Invio di un questionario sulle attività accademiche inerenti ai beni culturali della Chiesa nelle università pontificie*, 11 III 2002, *Enchiridion*, p. 541-543.

2. Do Przewodniczących Konferencji Episkopatów, list z 16 grudnia 2002 r.

List ten jest owocem IV Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, które odbyło się w dniach 17-19 października 2002 r., w Rzymie, a którego tematem było: Znaczenie dóbr kultury dla tożsamości terytorialnej i historyczno-artystycznego dialogu pomiędzy narodami. W liście tym, obok przypomnienia najważniejszych zagadnień dotyczących kościelnych dóbr kultury, czytamy: „Archiwa, biblioteki i muzea kościelne trzeba pojmować jako prawdziwe centra kultury i pastoralnego ożywienia. Specyfika tych instytucji wyraża się w ukazywaniu kontekstu kościelnego, którego są częścią, i który nadaje im sens. Jeżeli są zorganizowane zgodnie z mens Kościoła, mogą być pożytecznymi narzędziami określającymi daną wspólnotę i otwierającymi ją na innych. Stanowią też ważną formę zainteresowania nowych pokoleń wartościami duchowymi, dobrami kultury i ich własną historią”¹².

¹² Por. przypis 2.